

12. Свод законов о состояниях // Свод законов Российской империи. Издание неофициальное. Полный текст всех 16 томов, согласованный с последними предложениями, постановлениями, изданными в порядке ст. 87 Зак. Осн., и позднейшими указаниями. В пяти книгах / под ред. и с примеч. И.Д. Мордухай-Болтовского; составили Н.П. Балканов, С.С. Войт и В.Э. Герценберг. – Кн. третья. – Т. VIII, ч. II-XI, ч. I. – СПб. : Русское книжное товарищество «Деятель», 1912. – С. 88.

13. Устав о службе по определению правительства // Свод законов Российской империи. Издание неофициальное. Полный текст всех 16 томов, согласованный с последними продолжениями, постановлениями, изданными в порядке ст. 87 Зак. Осн., и позднейшими указаниями. В пяти книгах / под ред. и с примеч. И.Д. Мордухай-Болтовского; составили Н.П. Балканов, С.С. Войт и В.Э. Герценберг. – Кн. первая. – Т. I-III. – СПб. : Русское книжное товарищество «Деятель», 1912. – С. 3.

УДК 340.5

НАПРЯМИ ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНИХ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ ХХ СТ.

CATEGORIES OF COMPARATIVE-HISTORICAL LEGAL RESEARCHES IN STUDIES OF UKRAINIAN SCHOLARS ABROAD IN THE 20TH CENTURY

Кудін С.В.,

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права

Університет державної фіскальної служби України

У статті з'ясовано, що фундаментальним напрямом порівняльно-історичних правових досліджень, що проводились українськими зарубіжними вченими у ХХ ст., було вивчення історії українського права у період Середньовіччя у контексті європейського та євразійського правового розвитку. Виявлено, що вчені провели експлікацію предмета історії українського права, дослідили державне, кримінальне, процесуальне право, окремі інститути цивільного права, джерела права, зміст і наслідки рецепції норм іноземного права.

Ключові слова: порівняльно-історичні правові дослідження, українські зарубіжні вчені, порівняльно-історичний метод, унікальність, подібність, аналогії, рецепція іноземного права.

В статье выяснено, что фундаментальным направлением сравнительно-исторических правовых исследований, которые проводились украинскими зарубежными учеными в ХХ ст., было изучение истории украинского права в период Средневековья в контексте европейского и евразийского правового развития. Обнаружено, что ученые провели экспликацию предмета истории украинского права, исследовали государственное, криминальное, процессуальное право, отдельные институты гражданского права, источники права, содержание и последствия рецепции норм иностранного права.

Ключевые слова: сравнительно-исторические правовые исследования, украинские зарубежные ученые, сравнительно-исторический метод, уникальность, подобие, аналогии, рецепция иностранного права.

The article states that fundamental category of comparative-historical legal researches in studies of Ukrainian scholars abroad was studying the history of Ukrainian law in medieval period in the context of European and Eurasian legal development. It is investigated that the core elements of the abovementioned category are clarification of subject of history of Ukrainian law, research of state, criminal, procedural law, separate institutions of civil law, content and consequences of assimilation of statutes of the foreign law, impacts of Ukrainian law on the law of neighbouring nations.

It is proven that common characteristics of works of Ukrainian scholars are implementation of diachronic and synchronic types of comparative-historical method, interpretation of evolution of Ukrainian law standards as indiscrete, distinctive, linear, built on singularity of legal customs. Scholars proved that Ukrainian law in the medieval period differed with special features. Along with that they recognized similarities in the development of Ukrainian and European nations; mentioned the analogy in the historical sphere of law development of east Slavic nations, part of that was Ukrainian law.

It is proven that scholars showed positive attitude to the assimilation of byzantine law in the Kyiv Rus period, and the results were law unification and enrichment of national law by the new law notions. It is investigated that they had different views on foreign impact during the Polish-Lithuanian and Hetmanate periods. Padoch I.M. and Chybatyi M.D. had negative attitude as to that impacts, as it caused the decline of Ukrainian nationhood, change of legal regime of Ukrainian lands, introduction of elements of feudal regime. However, Lashenko R.M. expressed his thought as to the negative consequences of assimilation of only German law, but was very loyal to the impact of Slavic law on the Lithuanian Statute, gave proofs of wide interplay of Ukrainian and Polish laws.

Key words: comparative-historical legal researches, Ukrainian scholars abroad, comparative-historical method, originality, similarity, analogies, assimilation of foreign law.

Важливою тенденцією розвитку української юридичної науки на початку ХХІ ст. стає відновлення порівняльно-історичних правових досліджень. Застосування порівняльного підходу, порівняльно-історичного методу дозволяє істотно розширити сферу вивчення проблемних питань історії вітчизняного права, інтенсифікувати отримання предметних знань, з'ясувати як закономірності, так і особливості еволюції національних правових інститутів у контексті світового правового розвитку. Значущим видається звернення уваги до компаративного дослідження історії права як важливого інструменту пізнання процесу становлення і розвитку національного права. Проте важко уявити сучасні розвідки без звернення уваги до характеру порівняль-

но-історичних правових розробок українських зарубіжних учених ХХ ст. У зв'язку з викладеним вище варто оцінити наукову спадщину таких вчених діаспори, як М.Д. Чубатий, Р.М. Лашенко, Я.М. Падох, Л.О. Окіншевич.

Проблема даної статті полягає у з'ясуванні напрямів проведених українськими зарубіжними вченими порівняльно-історичних правових досліджень.

Діяльність вказаних вчених була предметом вивчення сучасних вітчизняних вчених. В їх працях висвітлюються біографія науковців, їх громадська діяльність, окремі аспекти їх наукової творчості; проте недостатньо зверталась увага на розробку українськими зарубіжними вченими проблем порівняльної історії права.

Метою даної статті є заповнення прогалин у вітчизняній історично-правовій науці стосовно з'ясування напрямів проведених українськими зарубіжними вченими порівняльно-історичних правових досліджень.

Важливо наголосити, що у своїх працях М.Д. Чубатий широко використовував методологію порівняльної історії права. Так, при інтерпретації предмета історії українського права ним було використано діахронний вид порівняльно-історичного методу. Як зазначав учений, в історії українського народу спостерігалися деякі періоди, коли панувало іноземне позитивне право. Тому єдиним «зв'язуючим» елементом між різними періодами було українське звичаєве право, що сягало своїм корінням часів створення Руської Правди [1, с. 144]. Таке твердження дало науковцю можливість порівнювати між собою періоди і на підставі цього сформулювати предмет історії українського права: «наука, яка висвітлює нам повстання і безперервний розвиток правових норм серед українського народу» [2, с. 5–7].

У конкретних дослідженнях вчений намагався довести справедливість тверджень щодо дієвості й значущості українського звичаєвого права. Так, він зазначає, що норми маєткового, спадкового і родинного права, які ґрунтувалися на ідеях Руської Правди, з невеликими змінами перейшли у XIV ст., а норми спадкового права вплинули на форми землеволодіння в Україні в XV і XVI ст.; ідеї приватно-правової культури українського народу помітні були і у козацьку добу [3, с. 19–20].

У контексті аналізу проведених М.Д. Чубатим порівняльно-історичних правових досліджень важливим є надати оцінку його ставленню до іноземного впливу на українське право. Загалом вчений вважав, що розробка цього питання має службове значення, «...оскільки мусимо ілюструвати, як це чуже право спричинювалося до заникання місцевого, або навпаки – наскільки місцеве українське право впливало на чуже, захоже й витворювало тут нові інститути» [2, с. 7]. Варто відзначити контрастне ставлення М.Д. Чубатого до характеру різних іноземних впливів. Наприклад, він доволі лояльно ставився до рецепції візантійського права у період Київської Русі. Вчений вважав, що рецепція візантійського права була «легкою», введено лише ті закони, яких вимагало на той час життя; частину постанов було введено без змін, частину – пристосовано до норм звичаєвого права. На його думку, позитивними наслідками рецепції стали уніфікація права на всіх землях Київської Русі, збагачення національного права новими правовими поняттями. Проте рецепція в Київській Русі не набула суттєвого поширення: цьому заважали потужна дія звичаєвого права та консерватизм українських племен [2, с. 25–27].

Попри це, науковець однозначно негативно поставився до впливів права польського, литовського, угорського, адже ці впливи виявилися наслідком занепаду української державності; вони істотно змінили публічно-правовий устрій українських земель і привнесли елементи феодального устрою, який вчений розглядав як «чужий, сторонній» [3, с. 19; 4, с. 106].

Крім діахронного виду порівняльно-історичного методу, М.Д. Чубатий використовував і синхронний. На основі протиставлення сутності доменіального права в українських землях у вказаний період та у країнах Західної Європи він доходить висновків про істотну різницю між ними. Так, у Західній Європі існував «західний феодалізм», ознаками якого стали відносини сюзеренітету-васалітету, наявність умовного тримання землі. В українських же землях приватно-правова маєткова залежність васала від сюзерена за помісною системою здавалася лише подібною до феодалізму, але насправді такою не була; адже надані за службу маєтки у другому-третьому поколінні ставали вже повною власністю. Причиною цього були глибоко вкорінені ідеї приватної власності в українському

праві. Вчений констатує, що подібні до західноєвропейських правові інститути місцевого походження існували тільки як наслідок військової необхідності [2, с. 215–216].

Значну частину своїх досліджень порівняльно-історичній правовій тематиці присвятив і Р.М. Лашенко. Він вважав: історія всесвітнього права є явищем доволі абстрактним, тому слід концентрувати свою увагу на вивченні історії національного права. В його концепції імпліцитно виявляється думка, що історію всесвітнього права слід розуміти лише через призму історії права різних націй, а загальнолюдські ідеї права тоді екстраполюються в народне життя, коли не тільки їх зміст, але й форма зрозуміла народу. Відтак у його інтерпретації історія українського права є наукою, яка «...викладає і вияснює поступовий розвиток українських правничих норм, правну еволюцію українського народу...» [5, с. 18–20]. Варто зазначити, що така широка дефініція мала важливе значення для застосування порівняльно-історичного методу: він був необхідний задля порівняння тих форм і рис правового життя, які з'явилися під впливом окремих визначених факторів.

Використання Р.М. Лашенком діахронного виду дало йому можливість виокремити періоди безперервної еволюції українського права. Такими він вважав земський, литовсько-польський, гетьманський та московський (до 1917 р.). Безперервність генези українського права тісно пов'язувалася вченим із дієвістю звичаєвого права. Саме його консерватизм уможлилював існування і розвиток українського права в різні історичні періоди [5, с. 24, 32].

На основі діахронного виду в ряді праць Р.М. Лашенко спробував обґрунтувати життєздатність українського права. По-перше, він постулював ідею, що «...найголовнішим змістом Руської Правди є стародавні українські (руські) народні звичаї» [5, с. 51]. По-друге, на його думку, положення Руської Правди сприяли подальшому правовому розвитку українського народу в литовсько-польську добу. Він вважав, що Руська Правда була найважливішим джерелом Судебника Казимира 1468 р. та Литовського Статуту 1529 р. [5, с. 207, 214–216; 6, с. 76–78, 83–87].

Синхронний (разом із діахронним) вид порівняльно-історичного методу було використано вченим при дослідженні питання ідеї права власності на землю в Україні та Московській державі. Він зазначає, що ідея права власності на речі в Україні «вписується» у світову історію розвитку цієї ідеї: від змішання понять «власність» і «володіння» до повноцінної приватної власності у сучасному розумінні. На думку Р.М. Лашенка, право власності на рухомі речі вже існувало за часів Київської Русі; в українців право приватної власності на землю виникло у той період, коли земля стала економічною цінністю, а для її обробки варто було докладати працю [7, с. 376–378, 383–384]. Вчений зауважує, що розвиток ідеї приватної власності на землю відбувався і у литовсько-польський період. До його характерних ознак він відносить наявність «отчини», займанщини, існування права селян розпоряджатися земельною власністю, використання в Литовському Статуті та інших актах таких термінів, як «купнина», «власність дідична», «земля власна» тощо.

Натомість у праві Московської держави Р.М. Лашенко спостерігає зовсім інші тенденції. Він наголошує на тому, що татарське ярмо абсолютно перешкодило розвитку ідеї права приватної власності на землю в Московії. Московські володарі, маючи право верховної власності на землю, стали необмеженими її власниками. Іншим гальмом виявилася громадська форма землеволодіння, яка передбачала ідею повної влади громади. Вотчинне ж землеволодіння завжди в Московії пов'язувалося із несенням служби; до того ж, за найменшу провину землю могли конфіскувати [7, с. 389–391, 394].

Певна частина наукової творчості вченого була присвячена дослідженню рецепції норм іноземного права до вітчизняного. У цілому Р.М. Лашенко лояльно поставився

до рецепції візантійського права. Він вважав, що рецепція стосувалася в основному інститутів цивільного права, але впливу візантійського права не варто перебільшувати, адже те, що не відповідало «народному правовому почуттю», не сприймалося [5, с. 46].

Негативно Р.М. Лашенко поставився до впливу німецького права у литовсько-польський період, адже, на його думку, воно вважалося в українському середовищі «незрозумілим», було спрямовано на перебудову старовинного українського життя, передусім – у містах. Р.М. Лашенко протиставляв німецьке міське право давньослов'янському, стверджував, що воно поширювалося в Польщі, Чехії, Моравії протягом XII–XIII ст. [5, с. 220–225, 234]. Набагато лояльніше вчений поставився до рецепції права польського. По-перше, давні польські збірники містили, як і Руська Правда, чимало норм автохтонного звичаєвого права. По-друге, вони мали дуже багато норм, тотожних із нормами Руської Правди. Такі твердження дали змогу вченому зробити висновок про тотожність норм старовинного права слов'янських народів [5, с. 236–242].

Вчений наголосив і на впливі українського права на право сусідніх держав. Він підтримав думку Ф.І. Леонтовича щодо впливу норм Руської Правди на Віслицький Статут 1347 р. та Статут Владислава 1420–1423 рр., відзначив її істотний вплив на республіканські Новгород і Псков. Більше того, він поділяв думку того ж Ф.І. Леонтовича та польського вченого Раковецького про чинність Руської Правди і на території Польщі, принаймні до видання Віслицького Статуту і на територіях, що межували з землями «русськими» [5, с. 52–53, 238].

Аналіз змісту праць Я.М. Падохом свідчить, що одним із провідних методологічних підходів вченого був порівняльний, він також активно застосовував діахронний та синхронний види порівняльно-історичного методу.

Діахронний вид виявився головним при доведенні вченим невідокремленого характеру розвитку українського права. Науковець наголосив на тому, що, хоч у литовсько-руську та гетьманську доби Україна і не була суверенною державою, але вона керувалася власним правом, що сягало періоду Київської держави. У контексті зазначеного особливо варто виділити дослідження Я.М. Падохом історії українського кримінального права. Вчений не сумнівався у тому, що початки українського кримінального права слід шукати в доісторичних часах, воно оформлюється за часів Київської держави, а провідними його ідеями він вважав людяність, рівність перед правом, пошану до гідності людини, її честі й свободи, перевагу публічного над приватним елементом [8, с. 29; 9, с. 10–14].

На думку вченого, розвиток кримінального права у литовсько-руський період мав два етапи: «старовини» (до початку XV ст.) і «новини» (з початком XV ст.). Для першого етапу характерним є тісний зв'язок норм кримінального права з попереднім періодом. Вчений визнавав, що з XV ст. право змінюється під впливом розвитку політичних, господарських, соціальних, життєвих умов; такій зміні сприяли і західноєвропейські впливи [9, с. 28–29]. У розвитку кримінального права Гетьманщини вчений також виділяв два етапи, розмежовуючи їх першою чвертю XVIII ст. Для першого етапу характерним є формування норм кримінального права на основі звичаєвого права та судової практики, що стало наслідком зміни соціального ладу після революції середини XVII ст. Але з розвитком суспільної диференціації серед населення поступово відроджуються ідеї Литовського Статуту та попередньої доби, зміцнюється вплив російського права [9, с. 56–57].

Діахронний вид порівняльно-історичного методу застосовувався Я. Падохом і при дослідженні історії судового процесу в Україні. У кількох розвідках він намагався довести генетичний зв'язок між елементами українського судового процесу на різних етапах його розвитку. Він наголошував, що протягом всіх етапів судовий процес збері-

гав такі риси, як змагальність, рівність та диспозитивність сторін, усність, безпосередність; під час попереднього слідства продовжували існувати старовинні інститути. Попри це, судовий процес мав і зовнішні впливи, зокрема західноєвропейські та російські, які позначилися на формалізації процесу, появи нових інститутів [8, с. 7–22; 10, с. 41–81, 106–111].

Особливу увагу в контексті розвитку українського судового процесу Я. Падох приділяв звичаєвому праву і судочинству. Тому він і зауважував, що звичаєве судівництво в Україні «органічно виростало» в надрах народної правосвідомості, було позбавлене чужих негативних впливів. У зв'язку з тим, що українське звичаєве право стало достатньо потужним і його не могло змінити чуже право, звичаєве судівництво у формі копного судочинства проіснувало до кінця XVIII ст. [8, с. 23; 10, с. 85–86].

Синхронний вид порівняльно-історичного методу використовувався Я. Падохом для порівняння норм та інститутів іноземного та вітчизняного права з метою доведення наявності унікальних рис та ознак українського права. У ряді наукових публікацій він висловив думку про існування таких своєрідних провідних ідей давньоукраїнського кримінального права, як гуманізм, демократизм, повага до гідності людини, її честі та свободи [9, с. 12–13; 11, с. 197; 12, с. 111, 119]. Для підкреслення домінування у кримінальному праві Київської Русі цих ідей вчений звертається до порівняльного аналізу норм польського та німецького права. Він вважає, що у Польщі та Німеччині кровна помста існувала навіть у XV ст.; закріплювалася не тільки станова нерівність, але й різна кримінальна відповідальність представників станів; він наводить різноманітні кваліфіковані види смертної кари та тілесних покарань, що використовувались у Німеччині та Польщі; зазначає, що у Німеччині досить довго «...панував жорстокий дух ранніх віків» [9, с. 11; 12, с. 113–114, 116, 118–119, 123].

У цілому можна говорити про негативну інтерпретацію Я.М. Падохом запозичення іноземного права до українського. Він вважав, що демократичний вічевий лад існував у всіх культурних народів ранньої доби, але під впливом різних обставин, провідною з яких була рецепція римського права та німецького муніципального права, почався процес диференціації населення і це привело до правової класово-станової нерівності громадян; така рецепція на Україні відбулася, на його думку, пізніше, тому рівність мешканців існувала довше [12, с. 127–128]. Вчений наголошує на тому, що у литовсько-руський період впливи іноземного права були негативними, адже у цю добу право формується за принципом станової нерівності, вводиться при покаранні принцип таліону, покарання стає більш суворим, панівним стає приватно-правовий принцип. У період Гетьманщини помітним, окрім західноєвропейського, стає вплив російського права, який позначився на скасуванні традиційної релігійної толерантності, появи заслання [9, с. 29–33, 47–48, 57, 73, 98].

У контексті аналізу проведених Я.М. Падохом порівняльно-історичних правових досліджень слід звернути увагу і на вивчення ним історії німецького права. Вчений доводив, що німецька нація мала у правовій сфері свої унікальні особливості, проте виявлялись і спільні риси з іншими народами: він вказував на певні аналогії в історичній долі розвитку права східних слов'янських народів, зауважував, що розвиток права у німецьких та інших племен на початковому етапі був тотожний. Вчений підкреслював, що німці – одні з представників індоєвропейської сім'ї народів, довгий час у них існували спільні культура, побут і право; лише у франконську добу з розселенням німецьких племен в Європі з'являються відмінності у праві; у період же Середньовіччя (до кінця XV ст.) під впливом різних центробіжних сил виникають окремі системи національного права, що базуються на німецькому правовому партикуляризмі. Така ж доля чекала, на думку Я. Падохом,

і східних слов'ян: достатньо рано вони розділилися на українців, білорусів та росіян. Після ж XV ст. до німецького права, як вважав науковець, були рециповані норми римського, канонічного, лангобардського феодального права, а давня національна правова культура занепадає [13, с. 1–3, 16].

Звернемо увагу і на наукову спадщину Л.О. Окіншевича. Вчений висловив думку, що важливим способом пізнання історично-правової реальності є порівняльно-історичний метод, а порівняння доцільне в межах певних періодів, які були в основі аналогічними в історичній еволюції кожної нації, її культури, економіки, суспільної організації. Але при цьому історично-порівняльний метод має обов'язково поєднуватись із соціологічним методом.

Вчений будував концепцію історії українського права, виходячи з співставлення історично-правових процесів, що відбувалися в Україні та Європі. Це, на його думку, уможливило вирішення питання щодо як оригінальності правового розвитку українського народу, так і його подібності основним шляхам еволюції права інших націй європейської культури. Він поділяв історію українського права за основними періодами розвитку історії українського та європейських народів: дофеодальної державної організації; феодальної; станової держави; модерної держави [14, с. 76–82, 161–163].

Так само, аналізуючи склад та компетенцію Ради старшинської, він робить висновок, що схожість із нею має багато державних рад і сенатів Західної Європи, що пояснюється подібними умовами державного і соціального життя різних країн тих часів [15, с. 25; 16, с. 94–96]. Вчений порівнював і Генеральну раду Гетьманщини XVII–XVIII ст. із аполою у Спарті, центуріатними комісіями у Римі, вічовими зборами у германців і східних слов'ян, конфедераціями польських жовнірів, Радою на Запоріжжі, військовими колами у донських та уральських козаків. Але він справедливо застерігає, що деякі установи подібні за формою, а не за змістом: вони притаманні певному економічному типу народного господарства та ступеню соціально-економічного розвитку даної країни [17, с. 374–387].

Л.О. Окіншевич наголошував на тому, що в періоди Київської Русі та «литовсько-білорусько-української держави XIV – XVI ст.» в Україні відбувалися подібні до європейських процеси право- та державотворення («шлях від родини до родів»), перехід до племінного устрою, створення «великої імперії Володимира Святого і Ярослава Мудрого», роздиріння влади, лицар Західної Європи – український дружинник, боярин, шляхтич, наявність ленного землеволодіння, єдині тенденції розвитку писаного статутного права тощо) [14, с. 165–170, 174].

Також Л.О. Окіншевич намагався визначити місце України у рамках цивілізаційної «вісі» «Схід-Захід». Він був упевнений, що історія України свідчить про те, що вона є країною, яка лежить на кордоні двох «культурно-

історичних типів», має крос-культурний характер; але «межа» мала ознаки рухливості й пересувалася залежно від історичного періоду на захід чи схід. Вчений був переконаний, що, хоч і існували внутрішні конфлікти, але «... такий конфліктний ґрунт звичайно породжує рух уперед і переважає суспільний організм, хоч гармонійніший, але більш схильний до застою» [18, с. 200–204].

Таким чином, із сказаного можна зробити наступні **висновки**:

1. Фундаментальним напрямом порівняльно-історичних правових досліджень у працях українських зарубіжних вчених було вивчення історії українського права у період Середньовіччя у контексті європейського та євразійського правового розвитку задля обґрунтування як унікальності українського права, так і пошуку аналогій у його генезі. Складовими елементами зазначеного напрямку можна вважати експлікацію предмета історії українського права, дослідження у порівняльно-історичному аспекті державного, кримінального, процесуального права, окремих інститутів цивільного права, джерел права, змісту і наслідків рецепції норм іноземного права, впливів українського права на право сусідніх народів.

2. Спільними рисами наукової творчості українських вчених є застосування як діахронного, так і синхронного видів порівняльно-історичного методу, контрастного порівняння, поєднання здобутків як соціологічного позитивізму, так і історичної школи права, інтерпретація еволюції норм українського права протягом періоду Середньовіччя як недискретної, самобутньої, лінійної, побудованої на своєрідності правових звичаїв. Також вчені обґрунтували тезу, що українське право у добу Середньовіччя відрізнялося демократизмом, гуманізмом, розвиненістю багатьох правових інститутів. Разом з тим, вони визнавали подібності у розвитку права українського та європейських народів; вказували на певні аналогії в історичній долі розвитку права східних слов'янських народів, частиною якого було й українське право; а Л.О. Окіншевич висловив думку, що Україна знаходиться на межі східної й західної цивілізацій.

3. Вчені поставилися позитивно до рецепції візантійського права у період Київської Русі, адже вважали, що її наслідками стали уніфікація права, збагачення національного права новими правовими поняттями. Проте вони по-різному оцінили іноземні впливи у польсько-литовський період та за доби Гетьманщини. Я.М. Падох та М.Д. Чубатий різко негативно висловилися щодо таких впливів, адже це спричинило занепад української державності, зміну публічно- та приватноправового устрою українських земель, привнесення елементів феодального устрою. Натомість Р.М. Лашенко висловив думку про негативні наслідки рецепції лише німецького права, але доволі лояльно поставився до впливів на Литовський Статут слов'янського права, обґрунтувавши тезу про широкі взаємовпливи українського та польського права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чубатий М. Як народжувалася наука історії українського права / М. Чубатий // Збірник на пошану Івана Мірчука (1891–1961). – Мюнхен, 1974. – С. 140–148.
2. Чубатий М. Огляд історії українського права. Історія джерел та державного права / М. Чубатий. – Мюнхен-Київ : Ноосфера, 1994. – 224 с.
3. Чубатий М.Д. Державно-правне становище українських земель литовської держави під кінець XIV ст. / М.Д. Чубатий // Записки НТШ. – 1924. – Т. 134–135. – С. 19–65.
4. Чубатий М.Д. Державно-правне становище українських земель литовської держави під кінець XIV ст. / М.Д. Чубатий // Записки НТШ. – 1926. – Т. 144–145. – С. 1–108.
5. Лашенко Р. Лекції по історії українського права / Р. Лашенко. – К. : Вид-во «Україна», 1998. – 254 с.
6. Лашенко Р. Литовський Статут, як пам'ятник українського права / Р. Лашенко // Науковий збірник Українського університету в Празі. – 1923. – Т. I. – С. 66–95.
7. Лашенко Р. Ідея приватної власності в Україні / Р. Лашенко // Науковий ювілейний збірник Українського університету в Празі присвячений панові Президентів Чехословенської республіки Проф. Др. Т.Г. Масарикові. – 1925. – Ч. I. – С. 374–405.
8. Падох Я. Давнє українське судове право / Я. Падох. – Мюнхен-Париж : Накладом Референтури Студій і Культурно-Суспільних Справ Центрального Союзу Українського Студентства, 1949. – 49 с.
9. Падох Я. Нарис історії українського кримінального права / Я. Падох. – Мюнхен : Молоде життя, 1951. – 128 с.

10. Падох Я. Суди й судовий процес старої України. Нарис історії / Я. Падох // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. Історично-Філософська Секція. Правнича комісія. – 1990. – Т. 209, ч. 5. – С. 7–128.
11. Падох Я. Охорона чести й свободи людини в карному праві княжої України / Я. Падох // Науковий Збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен : Український Вільний Університет. – 1956. – Т. 6. – С. 187–197.
12. Падох Я. Ідеї гуманності і демократизму в карному праві Княжої України / Я. Падох // Науковий Збірник Українського Вільного Університету. – Мюнхен : Український Вільний Університет. – 1948. – Т. 5. – С. 111–128.
13. Падох Я. Історія західноєвропейського права. Історія німецького права / Я. Падох. – Мюнхен, 1947. – 220 с.
14. Окіншевич Л. Вступ до науки про право і державу / Л. Окіншевич. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 1987. – 223 с.
15. Окіншевич Л. Рада старшинська на Гетьманщині / Л. Окіншевич // Україна. – 1924. – Ч. 4. – С. 12–26.
16. Окіншевич Л. Генеральна Старшина на Лівобережній Україні XVII – XVIII вв. / Л. Окіншевич // Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права. – 1926. – Вип. 2. – С. 84–175.
17. Окіншевич Л. Центральні установи України-Гетьманщини XVII – XVIII ст. – Ч. 1: Генеральна рада на Україні-Гетьманщині XVII – XVIII ст.ст. / Л. Окіншевич // Праці комісії для виучування історії західно-руського та українського права. – 1929. – Вип. 6. – С. 253–425.
18. Окіншевич Л. Між Заходом і Сходом / Л. Окіншевич // Хроніка. – 2000. – 2011. – Вип. 4(90). – С. 198–206.

УДК 343.163

УПРАВЛІННЯ КАДРАМИ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ: РОЛЬ КЕРІВНИКА

MANAGING UKRAINE'S PROSECUTORS: THE ROLE OF THE MANAGER

Кухарчук Х.І.,

аспірант кафедри історії держави і права

*Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

У статті розглядається правовий статус, роль та функції керівника в управлінні кадрами прокуратури України. Визначено загально-теоретичні поняття керівника та управління в органах прокуратури. Окремлено основні аспекти характеристики професійних та особистісних якостей керівника. Досліджено основні вимоги до керівника органу прокуратури.

Ключові слова: прокуратура України, керівник, управління кадрами.

В статье рассматривается правовой статус, роль и функции руководителя в управлении кадрами прокуратуры Украины. Дано определение общетеоретических понятий руководителя и управления в органах прокуратуры. Определены основные аспекты характеристики профессиональных и личностных качеств руководителя. Исследованы основные требования к руководителю органа прокуратуры.

Ключевые слова: прокуратура Украины, руководитель, управление кадрами.

The article deals with the legal status, role and functions of the head in the management of the personnel of the Prosecutor's Office of Ukraine. The general theoretical concepts of manager and management in the prosecutor's offices are determined. The main aspects of the characteristics of the professional and personal qualities of the manager are outlined. The main requirements for the head of the prosecutor's office are investigated. It is noted that in front of law enforcement agencies, prosecutors in particular, there is a fundamental constitutional task of ensuring the protection of the rights and freedoms of citizens, the general interests of society and the state. The person of the head of the relevant prosecutor's office plays an integral role in his successful implementation. The organization of personnel work is one of the responsibilities of each prosecutor's office. Office in the field of work with the personnel of the prosecutor's office is a complete and complete system of interrelated processes of professional orientation, forecasting and planning of personnel needs, selection, training, placement, training of personnel. Staffing activities require effective management. It consists of the purposeful impact on workers, united by common goals, as well as in taking organizational measures. At present, one of the main directions of personnel policy, strategy of work with personnel in the prosecutor's office should be the search for new approaches to determine the conditions for improving the efficiency of the work of prosecutors, ensuring a high level of professional training, the stability of staff and their necessary rotation, the consistent development of the initiative among the employees of the prosecutor's office with the orientation of the significance of their contribution to the results of the body. Management is a management category that finds practical implementation in any prosecutor's office. It also provides for the execution of all functions of the prosecutor's office, including during the criminal proceedings. Management, as a managerial category, is associated with the definition of the concept of the head. Management is the activity of the respective head (head of the body, unit) in creating and maintaining the organizational order of the management of the course of affairs and people. The leader must be able to think independently, to notice novelty, to search for more efficient ways of performing tasks, to improve himself.

Key words: prosecutor's office of Ukraine, head, personnel management.

Перед правоохоронними органами, прокуратурою зокрема, стоїть основоположне конституційне завдання щодо забезпечення охорони прав та свобод громадян, загальних інтересів суспільства та держави. Невід'ємну роль у його успішній реалізації відіграє особа керівника відповідного органу прокуратури. Як зарубіжний, так і вітчизняний досвід свідчать про те, що за допомогою удосконалення управління, його форм та методів відбувається покращення рівня правоохоронної діяльності. Також роль відіграє підвищення рівня теоретичної підготовки кадрів та наукового забезпечення управлінської діяльності та реалізації на практиці доктринальних напрацювань. Таким чином, можна досягнути кращого рівня ефективності діяльності прокурорського спрямування. Теоретичний та

практичний аналіз стану управління прокуратурою доводять той факт, що у даній царині на сьогодні існують проблеми, вирішення яких потребує докладання зусиль як зі сторони практикуючих прокурорів, так науковців і законодавця. Від рівня організації роботи з кадрами, правильного підбору, розстановки і виховання прокурорських працівників залежить ефективність виконання поставлених перед органом прокуратури завдань щодо забезпечення режиму законності в державі. Тож організація кадрової роботи входить до кола обов'язків кожного керівника прокуратури.

Питання ролі керівника в управлінні органами прокуратури досліджувалось наступними правниками: В. С. Бабковою, Л. М. Давиденком, В. В. Долежа-